

El nazisme, una educació sense Déu

Clara Domènech Vivas (Universitat de Barcelona)

Ödön von Horvath, *Juventud sin Dios*. Traducció i epíleg d'Isabel Hernández, presentació de Franz Werfel. Madrid, Nórdica libros, 2019, 208 p. més índex.

Dins de la generació d'escriptors austríacs, o millor encara, que havien nascut en el marc de l'imperi austrohongarès (Zweig, Roth, Morgenstern, etc.) que va desaparèixer el 1918 i que es van oposar al nazisme, cal incloure Ödön von Horváth (1901-1938) que va morir quan passejava pels Camps Elisis de París en caure damunt seu una branca de castanyer, en una jornada de tempesta elèctrica en plena primavera. En aquells moments, els seus llibres ja havien estat cremats a l'Alemanya nazi, de manera que s'havia refugiat temporalment a França per tal d'evitar l'asfixiant atmosfera que es vivia al centre d'Europa (*Mitteleuropa*) abans que es produís l'annexió (*Anschluss*) d'Àustria per part del III Reich, un procés que ha estat descrit per Éric Vuillard a *L'ordre del dia* (Premi Goncourt 2017). Uns mesos abans d'aquella annexió, i poc abans de la mort de Von Horvath esdevingué l'1 de juny de 1938, a l'estiu de 1937 quan es trobava exiliat a prop de Salzburg —on s'havia imposat un govern autoritari de signe socialcristià— va escriure el llibre que ens ocupa *Jugend ohne Gott*, és a dir, *Juventut sense Déu*. Es pot afegir que la novel·la no es va publicar a Alemanya, on l'autor era perseguit sinó que va veure la llum als Països Baixos (p. 295), on també van aparèixer altres obres dels autors perseguits pel nazisme.

Segons la ficció, ens trobem davant d'una crítica punyent de l'educació nacionalsocialista, vista per un mestre de trenta-quatre anys que assumeix el paper de narrador i que, quasi bé sense adonar-se atès que només aspirava inicialment a una vida tranquil·la que assegurés una pensió de jubilació, pren consciència dels mals de l'educació propugnada pel règim nazi. Val a dir que el llibre es llegeix de raig i que a més l'editora —Isabel Hernández— ha incorporat un seguit de notes i un epíleg que il·luminen el context històric en què es desenvolupa la narració. En suma, tot gira al voltant d'un mestre de geografia que pregunta a un alumne per què es necessiten colònies, el qual respon amb una actitud xenòfoba que tots els negres són covards i ganduls, de manera que queda justificada no només la superioritat germànica sinó també la de l'home blanc.

Al llarg de les pàgines de la novel·la es fa palès que el nacionalsocialisme va utilitzar la geografia i la història per adoctrinar els infants, en un context propagandístic en què la ràdio en mans de Joseph Goebbels també va esdevenir una eina de gran eficàcia. El rerefons social dels alumnes ve donat per una classe mitjana de ciutadans honorats, funcionaris, oficials i comerciants que van ser captats per la propaganda del nazisme i que, per tant, no estaven

disposats a acceptar la posició del mestre sobre que els negres són éssers humans. Més que una educació basada en valors com ara la tolerància, la solidaritat i la dignitat humanes, es tractava d'imposar una cosmovisió bel·licista que preparés la infància per a la guerra total. Enfront de l'Europa sorgida dels vents de la Il·lustració i de la Revolució Francesa —que a grans trets conforme l'herència espiritual continental— el nazisme va proposar una pedagogia expansionista que havia de preparar per ampliar l'espai vital (*Lebensraum*) i expandir-se per tot el continent i, fins i tot, enllà d'Europa. Es pot afegir que Von Horváth compara els nazis amb els plebeus rics, en un joc de mirades que estableix relacions entre l'ascens del nacionalsocialisme i la revolta dels plebeus (495 aC) a l'antiga Roma. Des d'aquest prisma, Hitler no seria més que el plebeu suprem, l'aniversari del qual ja es va celebrar el 1937, en una jornada que a partir del 20 d'abril de 1939 —quan va complir 50 anys— va convertir-se en una festa nacional.

Si la classe de geografia serveix per posar de relleu la desconsideració dels nazis vers la població negra africana, el segon aspecte educatiu que sorgeix a la novel·la no és altre que la vida al campament que sequeixen els infants sota la direcció del mestre de geografia i d'un vell sergent retirat, inflammat de l'esperit patriòtic prussià. Es tracta d'una instrucció premilitar que inclou marxes i exercicis de tir i en què els protagonistes de la història actuen al marge de la presència de Déu. Naturalment, en aquesta breu crònica no ens podem fer ressò de l'entrellat de la novel·la que, a través de diverses vicissituds, acaba amb la mort d'un dels infants per un cop de pedra i el suïcidi de l'autor d'aquell llançament. Enllà de

l'argument, i del paper de les famílies al llarg de la trama, el que Von Horváth vol posar de manifest és que el sistema pedagògic nacionalsocialista va eliminar la presència de Déu en el món i, per extensió, va eradicar el concepte de veritat.

Altrament, si no hi ha un Déu que aquanti el món, es fa difícil destriar el bé del mal, la cultura de la barbàrie, l'educació de la manipulació. Si Jesús és el camí vers el Pare, la veritat i la vida (*Joan 14, 6*), el mestre finalment ha d'assumir la seva responsabilitat i reconèixer davant del jutge tota la veritat, amb el risc de perdre la feina i ser expulsat del col·legi. Tampoc és debades dir que el germanisme s'enfrontava obertament al cristianisme, per bé que en un primer moment van dirigir la seva ira contra els jueus, atès que van ser els veritables progenitors de la tradició jueva-cristiana. I això fins l'extrem que l'Alemanya ultranacionalista i eterna basada en el mite nòrdic (Wotan), i inspirada en la filosofia de Nietzsche i la tetralogia de Wagner, promovia l'exaltació de la superioritat ària i l'antisemitisme (Lagarde, Chamberlain), alhora que rebutjava qualsevol connexió amb Jerusalem i Roma, és a dir, amb el judaisme i el cristianisme. Sumem-hi que es criticava a sant Pau i, no gensmenys, als jesuïtes que eren titllats de ser contraris al germanisme que, per altra banda, mai havia pogut penetrar en el Vaticà, dirigit per Pius XI i Pius XII que no van acceptar la higiene de races propugnada pel nazisme des de primera hora i pel feixisme italià, a partir de l'aprovació de les lleis racials de 1938.

Tal vegada, el feixisme no és més que una creuada antimetafísica i antireligiosa, que primer va perseguir els

jueus però que, a la llarga, hagués combatut també els cristians.

En fi, aquella joventut sense Déu va ser un dels fruits del nazisme, amb altes dosis de paqanisme d'inspiració clàssica i nòrdica. Davant de tot plegat, el mestre protagonista de la novel·la només té una opció: marxar a Àfrica per tal de treballar a favor dels negres, d'aquells que de manera natural havia defensat a classe, sense pensar que seria denunciat per un pare addicte al règim. No endebades, Ödön von Horváth que tenia por a les màquines i al progrés, per la qual cosa es va negar a pujar a un cotxe i va emprendre a peu el passeig que el va portar a la mort. Quan va morir tràgicament a París havia començat una novel·la, que es va trobar a la seva cambra de l'hotel, amb el títol ben significatiu de *Adieu Europe* i que feia referència a un poeta que marxava cap a Amèrica a la cerca de la llibertat. Un camí que llavors ja havia iniciat un altre escriptor austríac, Stefan Zweig, que es va suïcidar a Petrópolis (1942), després de denunciar la mort de l'Europa culta i civilitzada, anorreada per la barbàrie del nazisme.